

Hoffman, E. (2018). *Interculturele gespreksvoering* (4e, herziene druk). Bohn Stafleu van Loghum.

Petra Poelmans & Olav Severijnen

Niens, H., Wolf, H. de (producers) & Webster, A. (regisseur). (2019). *Wat is dan liefde* [speelfilm]. KeyFilm.

Spreng, R. N. & Turner, G. R. (2019). Structure and function of the aging brain. In G. R. Samanez-Larkin (Ed.), *The aging brain: Functional adaptation across adulthood* (pp. 9-43). American Psychological Association. <http://dx.doi.org/10.1037/0000143-000>

Auteur, A. A. (jaar uitgave vertaling). *Nederlandstalige titel* (naam vertaler, vert.). Uitgever. (Oorspronkelijk uitgegeven in jaar)

De APA-richtlijnen

Over literatuurverwijzing en onderzoeksrapportage

S. Kikstra (persoonlijke communicatie, 6 maart 2020)

Lendering, J. [@JonaLendering]. (2019, 27 oktober). Drie centimeter hoog beeldje van een tronende koning op de #Viking-expositie in het @FriesMuseum. Ik word hier dus blij van [foto toegevoegd] [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/JonaLendering>

**Auteur, A. A. (jaar). Titel: Ondertitel (eventuele nummer van het rapport).
Uitgever.**

Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse taal. (2015).
Van Dale Lexicografie.

Auteur, A. A. (jaar, dag maand). Eerste twintig woorden van de post [Statusupdate]. Facebook.

Wilson, B., Asher, T. & Love, M. (1966). Wouldn't It Be Nice [opgenomen door The Beach Boys].
Op *Pet Sounds* [music album]. Capitol.

Smal, E. (2019, 26 oktober). 'Zuck buck' nog ver weg. *NRC Handelsblad* [Economie], p. 1.

**Presentator, A. A. & Presentator, B. B. (jaar, maand). Titel van de bijdrage: Ondertitel.
Bijdrage aan Naam congres van Naam organisatie, Plaats.**

De APA-richtlijnen

De APA-richtlijnen

Over literatuurverwijzing en
onderzoeksrapportage

Petra Poelmans & Olav Severijnen

Tweede, herziene druk

uitgeverij | C
coutinho

bussum 2022

© 2013/2020 Uitgeverij Coutinho bv

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor de readerregeling kan men zich wenden tot Stichting UvO (Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, www.stichting-uvo.nl). Voor het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal in knipselkranten dient men contact op te nemen met Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, www.stichting-pro.nl).

Eerste druk 2013

Tweede, herziene druk 2020, tweede oplage 2022

Uitgeverij Coutinho

Postbus 333

1400 AH Bussum

info@coutinho.nl

www.coutinho.nl

Omslag: Studio Kers, Rotterdam

Opmaak binnenwerk: Coco Bookmedia, Amersfoort

Noot van de uitgever

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Personen of instanties die aanspraak maken op bepaalde rechten, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

ISBN: 978 90 469 0728 3

NUR: 624

Voorwoord

In het hoger onderwijs krijgt onderzoek een steeds belangrijkere positie. Alle opleidingen hebben het een stevige plaats in hun curriculum gegeven en vaak is er ook een leerlijn 'onderzoeksvaardigheden' ontwikkeld. Onderzoek heeft zich daarmee snel ontwikkeld tot een leerstrategie die bijdraagt aan de professionalisering van de student. Opleidingen en het toekomstige werkveld van de studenten doen daar hun voordeel mee.

In veel gevallen zijn verschillende docenten vanuit hun specialismen betrokken bij de begeleiding van het onderzoek. Dit kan voor studenten leiden tot onduidelijkheid over de verslaglegging, omdat hierover veel verschillende afspraken bestaan. De richtlijnen voor het verslag van een onderzoek in het handboek van de American Psychological Association (APA), *Publication Manual of the American Psychological Association*, zijn al in veel opleidingen in Nederland overgenomen. Van dit handboek hebben wij een toegankelijke versie voor Nederlandstalige studenten gemaakt. Waar wij de regels hebben aangepast aan de Nederlandse gebruiken, hebben wij dat steeds vermeld.

Dit boekje is een naslagwerk ('Hoe moest het ook alweer?'), maar ook een gids voor het hele schrijfproces. Het schrijven van een goed opgebouwd en leesbaar verslag is een vaardigheid die geleerd moet worden, en daarbij wil dit boekje een hulpmiddel zijn. Studenten kunnen het gebruiken vanaf het allereerste onderzoek in hun propedeuse en vanaf de eerste fase van het afstudeeronderzoek zelf (de oriëntatie op het onderwerp). In de inleiding geven we kort aan op welke manier dit boek aansluit bij het onderzoeks- en schrijfproces dat de student doorloopt.

Wij hopen dat studenten vruchtbaar van dit boekje gebruik zullen maken en dat dit ten goede zal komen aan de betrouwbaarheid en de transparantie van hun onderzoeksverslagen.

Nieuwegein/Tilburg, januari 2013

Petra Poelmans

Olav Severijnen

Voorwoord bij de tweede herziene druk

Omnia mutantur, nos et mutamur in illis, alles verandert en wij veranderen mee. Dit gezegde past zowat alles, zo ook de APA-regels en dit boekje. Sinds het verschijnen van de eerste druk in 2013 kregen we veel reacties van gebruikers. We kregen te horen hoe blij men was met het handzame en overzichtelijke boekje, werden gewezen op kleine foutjes en kregen vragen over hoe te verwijzen naar bronnen die niet opgenomen waren.

We hebben alle op- en aanmerkingen ter harte genomen en verwerkt in deze herziene versie. De voorbeelden werden geactualiseerd en er zijn bronnen toegevoegd zoals Netflix, Podcasts, Facebook en Twitter. Ook is aangegeven hoe je naar juridische documenten en wetten moet verwijzen. Bij het actualiseren van de richtlijnen werd de zevende editie van het APA-handboek gevolgd.

We hopen dat iedereen die met het beschrijven van een onderzoek of anderszins met het verwerken van en verwijzen naar bronnen te maken heeft, veelvuldig van het boekje gebruik zal en kan maken.

Tilburg, februari 2020

Petra Poelmans

Olav Severijnen

Inhoud

	Inleiding	11
1	Goed onderzoek goed doen	15
1.1	Gegevens, informatie en kennis	15
1.2	Gegevens van anderen en die van jou	17
1.3	Literatuur in soorten en maten	19
1.4	Hoe herken je wetenschappelijke literatuur?	20
1.4.1	Kenmerken van wetenschappelijke literatuur	20
1.4.2	Soorten wetenschappelijke literatuur	21
1.5	Hoe vind je wetenschappelijke literatuur?	22
1.5.1	Welke literatuur is relevant?	22
1.5.2	Waar vind je geschikte literatuur en hoe pak je dat aan?	24
1.6	Welke bronnen zijn betrouwbaar?	28
1.7	Wanneer heb je voldoende bronnen?	29
2	Omgaan met informatiebronnen	31
2.1	Plagiat	31
2.2	Citaat	33
2.3	Parafrase	36
2.4	Verwijzingen naar één auteur	38
2.4.1	Meerdere werken van een auteur uit eenzelfde jaar	39
2.4.2	Twee of meer werken in een verwijzing	39
2.5	Verwijzingen naar meerdere auteurs	40
2.5.1	Twee auteurs	40
2.5.2	Meer dan twee auteurs	40
2.5.3	Auteurs met dezelfde achternaam	41
2.6	Verwijzingen naar een instituut of instelling als auteur	42
2.7	Verwijzingen naar werken zonder aanwijsbare auteur	42
2.8	Verwijzingen naar religieuze en klassieke werken	43
2.9	Verwijzingen naar persoonlijke communicatie	44
2.10	Verwijzingen naar digitale bronnen	45
2.11	Verwijzingen naar foto's, films, muziek en podcasts	46
2.11.1	Citaat of specifiek onderdeel uit een digitale bron	46
2.11.2	Verwijzen naar een Twitter- of Facebookbericht	47

3	Het onderzoeksrapport	49
3.1	Overzicht	49
3.2	Omslag en titelblad (<i>Cover en Title Page</i>)	51
3.2.1	Titel en ondertitel	51
3.2.2	Naam van de auteur	51
3.2.3	Organisatie	52
3.2.4	Datum	53
3.3.1	Abstract	55
3.3.2	Managementsamenvatting	56
3.3.3	Samenvatting	57
3.4	Voorwoord (<i>Preface</i>)	62
3.5	Inhoudsopgave (<i>Table of Contents</i>)	64
3.6	Inleiding (<i>Introduction</i>)	65
3.7	Overige hoofdstukken (<i>Chapters</i>)	68
3.8	Tabellen en figuren (<i>Tables and Figures</i>)	72
3.8.1	Kiezen of niet kiezen voor tabellen en figuren	72
3.8.2	Tabellen	73
3.8.3	Figuren	76
3.9	Eindnoten (<i>Endnotes</i>) of voetnoten (<i>Footnotes</i>)	81
3.9.1	Inhoudelijke voetnoten	81
3.9.2	Copyrightvoetnoten	81
3.10	Literatuurlijst (<i>References</i>)	83
3.11	Bijlagen en andere toegevoegde materialen (<i>Appendices en Supplemental Materials</i>)	84
3.12	Lijsten (<i>Lists</i>)	87
4	De literatuurlijst	89
4.1	Opbouw van de literatuurlijst	90
4.1.1	Lay-out	90
4.1.2	Inhoud	90
4.1.3	Volgorde van de bronnen: alfabetisering	91
4.1.4	Auteursnamen	92
4.2	Elementen van de beschrijving	96
4.2.1	Datum van publicatie	96
4.2.2	Titel	97
4.2.3	Vindplaats	97
4.3	Digitale bronnen en DOI	99

4.4	Voorbeelden van referenties per soort bron	101
4.4.1	Tijdschriftartikelen	101
4.4.2	Boeken	102
4.4.3	Hoofdstukken en artikelen uit een boek	103
4.4.4	Vertaalde boeken	104
4.4.5	Proefschrift, doctoraalscriptie, masterthesis of stageverslag	105
4.4.6	Papieren en digitale naslagwerken	105
4.4.7	Rapport	106
4.4.8	Congresbijdrage of posterpresentatie	107
4.4.9	Krantenartikel	107
4.4.10	Beeld- en geluidsmateriaal	108
4.4.11	Digitale bronnen: overig	111
4.4.12	Spel	114
4.4.13	Parlementaire documenten en wetteksten	115
	Voorbeeldartikel met toelichting	117
	Literatuur	128
	Register	129
	Over de auteurs	135

Inleiding

Aan het einde van een bachelor- en een masteropleiding staat je meestal een complexe proeve van bekwaamheid te wachten: je afstudeeronderzoek. Dit afstudeeronderzoek (of thesis, scriptie of onderzoeksrapport) toetst veel vaardigheden tegelijkertijd, zoals het analyseren van een probleemsituatie, het beoordelen van verschillende visies op je onderwerp en het vertalen van conclusies naar passende adviezen. Behalve op dergelijke typische onderzoeksvaardigheden doet zo'n afstudeeronderzoek ook een beroep op minder spectaculaire vaardigheden als zelfstandigheid, schrijfvaardigheid en ethisch bewustzijn. Aan het einde van je onderzoek moet er een onderzoeksrapport liggen dat het bewijs vormt van jouw onderzoekshouding, kennis en kunde. Over de vorm van je onderzoeksrapport gaat dit boekje.

Regels

Dit boekje is bedoeld voor studenten in het hoger onderwijs vanaf jaar 1. Je zult in je studieloopbaan geregeld schriftelijk verslag moeten doen van kleine en grotere onderzoeken. Om te voorkomen dat iedereen op zijn eigen manier verslag doet van zijn onderzoek, is het handig dat daar eenduidige regels voor zijn. Dit maakt niet alleen het schrijven, maar ook het lezen eenvoudiger. Voor de vormgeving van onderzoeksverslagen (en daaronder verstaan we artikelen, proefschriften, handboeken, afstudeerwerkstukken, internetpublicaties en stageverslagen) bestaan vele regels, onder meer van de Modern Language Association (*MLA Handbook*), Chicago University (*The Chicago Manual of Style*), Harvard University (hiervoor is geen officiële gids; er zijn universiteiten die guidelines publiceren) en de American Psychological Association (*Publication Manual of the American Psychological Association*). Omdat de APA-stijl in Nederland bij verschillende instellingen de voorkeur heeft, tref je in de volgende hoofdstukken de richtlijnen van de APA aan volgens de zevende druk uit 2019. We raden je aan met je begeleider te overleggen hoe strikt je deze regels moet aanhouden.

Leeswijzer

Lees dit boekje niet pas wanneer je aan je onderzoeksverslag wilt gaan beginnen, want dan ben je te laat. Vanaf het moment dat je je oriënteert op je onderwerp moet je je bewust zijn van vragen als de volgende: Op welke manier houd ik bij welke bronnen ik heb bestudeerd? Hoe verwijst ik

correct naar deze bronnen? Het scheelt je veel tijd wanneer je direct vanaf de oriëntatie op je onderwerp alles goed documenteert en bijhoudt. Dat geldt natuurlijk niet alleen voor je afstudeeronderzoek, maar ook voor de kleinere onderzoeken die je vanaf het begin van je opleiding zult uitvoeren.

Omdat je voor je eigen onderzoek altijd gebruik zult maken van eerder uitgevoerd onderzoek, is het van belang dat je weet hoe je een goede start maakt met het vinden en bijhouden of documenteren van de literatuur. Hoofdstuk 1 helpt je daarbij: waar vind je de goede bronnen, en hoe kom je erachter of je bronnen deugen? Tegelijkertijd zul je je af moeten vragen of je je wel houdt aan de ethische regels die gelden voor onderzoek. Daarbij gaat het niet alleen om een zorgvuldige houding ten aanzien van je bronnen, maar ook bijvoorbeeld om een nauwgezette omgang met de privacy van proefpersonen en aandacht voor de vertrouwelijkheid van je data. Het eerste hoofdstuk staat stil bij het belang van deze ethische kant van onderzoek.

Heb je eenmaal goede bronnen verzameld, dan breekt er een spannend moment aan, want hoe neem je de nuttige informatie die je hebt gevonden in je verslag op? Hoofdstuk 2 geeft je daar duidelijke richtlijnen voor: je mag citeren en parafraseren uit het werk van anderen, maar je moet je daarbij aan een paar belangrijke regels houden. In je verslag zul je op meerdere momenten naar de door jou gebruikte bronnen verwijzen, en het is van belang dit zo zorgvuldig mogelijk te doen: je mag op geen enkel moment de schijn wekken dat materiaal dat je van andere bronnen overgenomen hebt, van jou is. Bovendien zullen lezers van jouw onderzoek ook geïnteresseerd kunnen raken in het thema dat je behandelt, en dan jouw bronnen willen raadplegen.

Wanneer je zover bent dat je je onderzoeksrapport kunt gaan schrijven, biedt hoofdstuk 3 je hiervoor de structuur. Elk onderdeel van het rapport wordt besproken, en daardoor zal het je direct duidelijk zijn welke informatie je op welke plaats opneemt. Naast tekst zal je onderzoeksverslag vaak ook tabellen, figuren of afbeeldingen bevatten. Hiermee kun je vaak eenvoudiger iets laten zien dan met een complexe omschrijving. Je vindt in dit hoofdstuk daarom ook adviezen over de keuze voor tabellen of grafieken, en richtlijnen voor de vormgeving ervan.

Het laatste onderdeel van je onderzoek, het overzicht van de literatuur die je gebruikt hebt, staat centraal in hoofdstuk 4. In dat overzicht, oftewel de literatuurlijst, verzamel je alle bronnen waarnaar je verwezen hebt in je onderzoeksrapport, zodat andere onderzoekers en geïnteresseerde lezers kunnen zien waar jij je informatie vandaan hebt gehaald en zich er desgewenst verder in kunnen verdiepen. De manieren waarop je de verschil-

lende soorten bronnen (van tijdschriftartikelen tot YouTube filmpjes) moet beschrijven, worden met duidelijke voorbeelden geïllustreerd.

Voorbeelden

In dit boekje hebben wij veel voorbeelden opgenomen, omdat die meestal duidelijker zijn dan een ingewikkelde omschrijving. Deze voorbeelden kunnen geheel zijn verzonnen, maar deels gaat het ook om werkelijk bestaande bronnen. Ook combinaties van beide komen voor.

the 1990s, the number of people in the world who are under 15 years of age is expected to increase from 1.1 billion to 1.5 billion.

As the world's population grows, the demand for food and other resources will increase. This will put pressure on the environment and on the world's food supply.

One way to meet this demand is to increase the amount of food that is produced. This can be done by using more land for agriculture or by increasing the yield of existing farmland.

Another way to meet this demand is to reduce the amount of food that is wasted. This can be done by improving food storage and distribution systems or by changing eating habits.

There are many ways to meet the world's growing demand for food. It will require a combination of increased production, reduced waste, and improved distribution.

One of the most important things we can do to meet this demand is to protect the environment. This will ensure that we have enough land and water to grow food for the future.

Another important thing we can do is to improve the way we use food. This will help to reduce waste and ensure that everyone has enough to eat.

Finally, we need to improve the way food is distributed. This will ensure that food is available to everyone, even in the most remote areas of the world.

By taking these steps, we can ensure that the world's growing population has enough food to eat. This will help to improve the quality of life for everyone and ensure a bright future for the world.

There are many challenges ahead, but if we work together, we can meet the world's growing demand for food. This will help to create a more sustainable and equitable world for the future.

One of the most important things we can do is to protect the environment. This will ensure that we have enough land and water to grow food for the future.

Another important thing we can do is to improve the way we use food. This will help to reduce waste and ensure that everyone has enough to eat.

Finally, we need to improve the way food is distributed. This will ensure that food is available to everyone, even in the most remote areas of the world.

By taking these steps, we can ensure that the world's growing population has enough food to eat. This will help to improve the quality of life for everyone and ensure a bright future for the world.

There are many challenges ahead, but if we work together, we can meet the world's growing demand for food. This will help to create a more sustainable and equitable world for the future.

One of the most important things we can do is to protect the environment. This will ensure that we have enough land and water to grow food for the future.

Another important thing we can do is to improve the way we use food. This will help to reduce waste and ensure that everyone has enough to eat.

Finally, we need to improve the way food is distributed. This will ensure that food is available to everyone, even in the most remote areas of the world.

By taking these steps, we can ensure that the world's growing population has enough food to eat. This will help to improve the quality of life for everyone and ensure a bright future for the world.

There are many challenges ahead, but if we work together, we can meet the world's growing demand for food. This will help to create a more sustainable and equitable world for the future.

One of the most important things we can do is to protect the environment. This will ensure that we have enough land and water to grow food for the future.

Another important thing we can do is to improve the way we use food. This will help to reduce waste and ensure that everyone has enough to eat.

Finally, we need to improve the way food is distributed. This will ensure that food is available to everyone, even in the most remote areas of the world.

By taking these steps, we can ensure that the world's growing population has enough food to eat. This will help to improve the quality of life for everyone and ensure a bright future for the world.

There are many challenges ahead, but if we work together, we can meet the world's growing demand for food. This will help to create a more sustainable and equitable world for the future.

1

Goed onderzoek goed doen

In dit eerste hoofdstuk beginnen we bij de onderzoeker zelf, bij jou dus. Jouw onderzoek wordt zo goed als jij bent. Hoewel er een docent, een *critical friend* of een begeleider uit een organisatie naast je staat, zul jij het werk moeten doen. En dat moet je het liefst ook goed doen. Er zijn gelukkig richtlijnen die duidelijk maken wat ‘goed’ onderzoek precies is. In paragraaf 1.1 bespreken we wat het betekent om wetenschappelijk om te gaan met informatie. De vraag wat je precies moet doen als je bronnen van anderen gebruikt, komt aan de orde in paragraaf 1.2. In paragraaf 1.3 bespreken we verschillende soorten literatuur. Paragraaf 1.4 gaat dieper in op wetenschappelijke literatuur. In paragraaf 1.5 wordt uit de doeken gedaan hoe je geschikte literatuur kunt vinden. Paragraaf 1.6 gaat over de betrouwbaarheid van bronnen, en in paragraaf 1.7 staat de vraag centraal hoe je weet wanneer je voldoende bronnen hebt verzameld.

1.1 Gegevens, informatie en kennis

Organisaties hebben voortdurend informatie nodig. Zij willen antwoord op vragen als deze: Waar staan wij? Wat doet de concurrent? Hoe verandert de wereld, en waarheen dan wel? Met de verzamelde informatie kunnen zij

kennis ontwikkelen. Kennis staat aan het begin van elke doelgerichte stap. Pas als je voldoende kennis hebt, kun je verder. De kernvraag is: hoe kom je aan die kennis? Het antwoord is geen verrassing: door onderzoek.

Onderzoek leidt tot kennis. Dat geldt voor élk onderzoek: geef een kind een balpen en het schroeft hem open om te zien hoe hij werkt; geef een vrouw (of man) een laboratorium en zij ontdekt hoe de inkt in de balpen altijd vloeibaar blijft. Het onderzoek van wetenschappers is gericht op *kennisontwikkeling* waarmee zij de *theorievorming* binnen hun onderzoeks-terrein verder kunnen brengen. Bedrijven en organisaties doen onderzoek om informatie te verzamelen, die ze vervolgens inzetten om slimmer te worden en de goede volgende stap te zetten.

Onderzoek dat je tijdens je studie uitvoert, is in de eerste plaats bedoeld om jou te leren hoe je moet onderzoeken. In de tweede plaats is je doel het vinden van betrouwbare antwoorden op een vraag die je jezelf hebt gesteld of die je opdrachtgever graag beantwoord wil hebben. Het is de bedoeling dat jouw onderzoek leidt tot kennis waarmee je in de praktijk wat kunt, of die de theorieën van jouw vakgebied verder helpt ontwikkelen. Je onderzoek moet *relevant* zijn; dat houdt in dat je kunt uitleggen wat het bijdraagt aan de professionalisering van je beroepsgroep en wat het betekent voor de samenleving.

Om goed onderzoek te doen, moet je dit wetenschappelijk aanpakken. Daar is een aantal regels aan verbonden. Verschillende daarvan komen in dit boekje aan de orde. Ze hebben betrekking op bijvoorbeeld de betrouwbaarheid van je bronnen, de validiteit van je metingen en de eerlijkheid van je rapportage. Het grootste deel van dit boekje is gewijd aan de rapportage over je onderzoek. Je wilt immers laten zien dat je je onderzoek op een verantwoorde manier hebt uitgevoerd, en je wilt je verworven kennis graag toegankelijk maken voor anderen. De richtlijnen van de American Psychological Association zijn ontwikkeld om de kwaliteit van de rapportage van je onderzoek zo hoog — lees: wetenschappelijk — mogelijk te maken. Ook het document *Gedragscode praktijkgericht onderzoek voor het hbo* (Andriessen et al., 2010) biedt hiervoor vele aanwijzingen, waarvan er verschillende in dit hoofdstuk opgenomen zijn. Er zijn uiteraard nog talrijke andere boeken en websites die beschrijven hoe je het opzetten, het uitvoeren en het beschrijven van onderzoek zou kunnen aanpakken.

Elke onderzoeker wil verder kijken dan zijn voorganger: hij wil méér zien, of hij wil de dingen béter zien. Als jij onderzoek doet, geldt dit voor jou ook: ook jij gaat op de schouders van eerdere onderzoekers staan om weer wat verder te kunnen kijken. Dat levert, hoop je, gegevens op die een antwoord kunnen

geven op je eigen onderzoeksvraag. Het gaat in je onderzoek dus om twee soorten gegevens: gegevens van anderen die je gebruikt, en gegevens die je zelf produceert. Houd je aan de volgende regels:

- Ga op een *verantwoordelijke* manier om met de gegevens die je onderzoek oplevert.
- Ga *respectvol* om met de verschillende soorten bronnen die je gebruikt.
- Garandeer dat de informatie die je onderzoek oplevert op een *betrouwbare en navolgbare* manier verkregen is.

1.2 Gegevens van anderen en die van jou

Stel je voor dat je in het kader van een onderzoek over tevredenheid in de zorg een aantal patiënten in een zorginstelling interviewt. Dit zal je hoogwaardige informatie opleveren, wat betekent dat je onderzoek er waardevoller door wordt dan wanneer je je uitsluitend op literatuur baseert. De geïnterviewden gaan ervan uit dat je hun antwoorden alleen maar voor jouw onderzoek gebruikt, maar helaas gebeurt het ook dat dergelijke gegevens voor andere doeleinden ingezet worden. Deelnemers aan het onderzoek moeten ervan kunnen uitgaan dat jij hen niet alleen eerlijk en volledig *informeert* over het doel en de opzet van het onderzoek waaraan zij meewerken, maar dat je er ook zorg voor draagt dat de gegevens anoniem zullen blijven. Het is van groot belang dat zij persoonlijk geen nadelige gevolgen zullen ondervinden van de conclusies van het onderzoek. Elke onderzoeker moet om deze redenen de *bescherming* van zijn onderzoeksgegevens en van de onderzoeksdeelnemers tot zijn persoonlijke verantwoordelijkheid maken. Daarbij hoort bijvoorbeeld ook *duidelijkheid* over de vraag of je je data bewaart (voor verder onderzoek of ter controle door anderen) of vernietigt. Houd steeds ook rekening met de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG).

Naast gegevens uit interviews of enquêtes zul je ook andere bronnen raadplegen, bijvoorbeeld bestaand onderzoek dat zich richt op de problematiek waarmee jij je bezighoudt. Je zult een *kritische houding* moeten ontwikkelen ten opzichte van de gebruikte onderzoeksmethoden en de visies op jouw onderzoeksthema. Het is immers van belang dat je *onafhankelijk* en *onbevooroordeeld* aan de slag gaat.

Bestudering van eerder onderzoek is nuttig om bijvoorbeeld tot verheldering van je onderzoeksvraag te komen. Bij de verwerking van eerder onderzoek is zorgvuldigheid geboden. Als je bij het overnemen van onder-

zoeksgegevens van anderen niet aangeeft uit welke bron deze afkomstig zijn, pleeg je plagiaat. Je presenteert dan immers het materiaal van anderen als je eigen materiaal. De *bescherming van het intellectueel eigendom* van die anderen verplicht je om altijd je bronnen te vermelden. De *controleerbaarheid* van je bronnen is ook van belang voor andere onderzoekers en voor lezers die geïnteresseerd zijn geraakt in het materiaal dat jij geraadpleegd hebt.

Anderen hebben vaak belangstelling voor de manier waarop je je onderzoek hebt uitgevoerd. Zij verwachten dat jij op een navolgbare manier verslag gedaan hebt van het onderzoeksproces. Ben je op een *eerlijke* en *objectieve* manier te werk gegaan? Je hoeft je geen zorgen te maken als je de validiteit en de betrouwbaarheid van je metingen hebt verantwoord, maar als de verantwoording niet goed is, heb je een probleem.

De richtlijnen van de American Psychological Association helpen je om je onderzoeksverslag zo te schrijven dat dit optimaal tegemoetkomt aan de eisen die gesteld worden aan een verantwoordelijk onderzoeker. Met deze *zorgvuldigheid* stel je anderen niet alleen in staat om je onderzoek te herhalen (ter controle), maar ook om te bekijken op welke onderdelen jouw onderzoek kan worden gevarieerd of aangevuld, waarmee zij de kennisontwikkeling weer een stap vooruit kunnen brengen.

Als we het voorgaande samenvatten, komen we tot de volgende adviezen voor het goed doen van goed onderzoek (naar Andriessen et al., 2010):

- Stel je onderzoek in dienst van het professionele en het maatschappelijke belang.
- Toon respect voor mensen, bronnen en regels.
- Handel zorgvuldig.
- Blijf integer.
- Verantwoord je keuzes en je handelwijze.

Nu je weet hoe je op een verantwoordelijke manier moet omgaan met gegevens, is de volgende vraag hoe het theoretische kader eruitziet dat je nodig hebt om je onderwerp goed in kaart te kunnen brengen en je onderzoeksvragen te kunnen formuleren. Hoe vind je daarvoor de juiste literatuur?

Over de vraag hoe je op een slimme manier de gewenste literatuur vindt en selecteert, gaan de volgende paragrafen.

1.3 Literatuur in soorten en maten

Met het onderzoek dat je uitvoert, probeer je een antwoord te vinden op je onderzoeksvraag. Daartoe zul je bronnen moeten raadplegen. Deze bronnen kunnen van verschillende aard zijn. Het kan bijvoorbeeld gaan om boeken, onderzoeksverslagen, krantenartikelen of naslagwerken. Je kunt stellen dat elke bron die helpt bij het beantwoorden van je onderzoeksvraag een geschikte bron is, mits hij betrouwbaar is.

Er kan onderscheid gemaakt worden tussen populaire literatuur, vakliteratuur en wetenschappelijke literatuur. Tot welke soort literatuur een bron behoort, is afhankelijk van het doel van de bron en van de doelgroep.

Je kunt stellen dat de populaire literatuur het toegankelijkst is. Onder populaire literatuur vallen bijvoorbeeld kranten, opiniebladen en publiekstijdschriften als *Quest*, *National Geographic* en *Psychologie Magazine*, maar ook glossy's en hobby- en sporttijdschriften. Populaire literatuur, ook wel populairwetenschappelijke literatuur genoemd, wordt geschreven voor een breed publiek met interesse in een bepaald onderwerp. Er wordt geen rekening gehouden met een bepaalde vooropleiding of een bepaald niveau van voorkennis. Het doel van deze soort literatuur is het toegankelijk maken van nieuwe wetenschappelijke inzichten.

Vakliteratuur wordt wel geschreven met een bepaald niveau van voorkennis voor ogen. Zij is bedoeld voor beroepsbeoefenaars en brengt de laatste wetenschappelijke inzichten naar het werkveld. Het doel van vakliteratuur is vaak de mensen in het werkveld op de hoogte te brengen en te houden van de laatste inzichten. Vaktijdschriften zijn gebonden aan sectoren. Elke beroepssector heeft wel een of meerdere vakbladen. Bijdragen aan symposia en congressen worden ook tot de vakliteratuur gerekend.

De derde soort literatuur, de wetenschappelijke literatuur, wordt geschreven voor en door specialisten – voor en door wetenschappers dus. Het doel van wetenschappelijke literatuur is het verhogen van het kennisniveau. Tijdens je zoektocht naar geschikte literatuur in het kader van je onderzoek zul je vooral met wetenschappelijke literatuur geconfronteerd worden. In paragraaf 1.4 wordt daarom dieper ingegaan op deze soort literatuur.

Hoewel de voorgaande indeling misschien anders suggereert, is het niet altijd duidelijk tot welk type literatuur een document behoort. Sommige tijdschriften, bijvoorbeeld bepaalde vakbladen, vertonen kenmerken van zowel wetenschappelijke als vakliteratuur. Te denken valt ook aan rapporten en bundels die niet bedoeld zijn om een bijdrage te leveren aan het wetenschap-

pelijke debat, maar wel verslag doen van onderzoek, zoals beleids- en evaluatief onderzoek. Een laatste categorie documenten waarvan, volgens de hiervoor gegeven richtlijnen, moeilijk is vast te stellen tot welke soort literatuur ze behoren, wordt gevormd door documenten die geschreven zijn door auteurs die niet als onderzoeker aangemerkt kunnen worden, maar wel een bijdrage (willen) leveren aan het wetenschappelijke debat. Voorbeelden van dergelijke documenten zijn mastertheses en scripties. Al deze documenten waarvan niet meteen duidelijk is tot welke soort ze behoren, scharen we onder de term 'grijze literatuur'. Vaak wordt deze literatuur toch als wetenschappelijke literatuur aangemerkt.

1.4 Hoe herken je wetenschappelijke literatuur?

1.4.1 Kenmerken van wetenschappelijke literatuur

Wetenschappelijke literatuur wil, zoals gezegd, een bijdrage leveren aan het wetenschappelijke debat. Recente onderzoeksresultaten worden gepresenteerd en door de lezers (en in een eerder stadium door meelezers) kritisch beschouwd. Een wetenschappelijk artikel zal vaak de aanleiding vormen voor een andere publicatie, waarin collega's reageren op of verder werken aan hetgeen in het eerste artikel gesteld werd.

Typerend voor wetenschappelijke literatuur is het proces van peerreview. Voordat een wetenschapper een artikel publiceert, wordt het door een of meerdere collega's kritisch gelezen en van commentaar voorzien. Het artikel wordt pas gepubliceerd wanneer deze collega-wetenschappers, de *peers*, het relevant en betrouwbaar achten.

Doorgaans wordt er een onderscheid gemaakt tussen primaire literatuur en secundaire literatuur. We spreken van primaire literatuur als het gaat om een eerste verslaglegging van een nieuwe vinding. Een auteur levert bijvoorbeeld voor het eerst het bewijs voor een gestelde hypothese, of hij schrijft voor het eerst over een nieuwe ontdekking. Het essentiële kenmerk van een primaire bron is dus dat deze nieuwe informatie bevat. Daarnaast is primaire literatuur door het peerreviewproces gegaan en is ze door iedereen die dat zou willen terug te vinden. Voorbeelden van primaire bronnen zijn dissertaties en rapporten.

Een secundaire bron bevat geen nieuwe informatie, maar geeft een overzicht van primaire literatuur. Een reviewartikel, een encyclopedie, een catalogus en een handboek zijn voorbeelden van secundaire bronnen. Ook de handboeken die voor een studie of opleiding worden gebruikt, vallen onder secundaire literatuur.

Binnen de geesteswetenschappen, de verschillende richtingen van de wetenschap die zich bezighouden met de 'geestesproducten' van de mens, wordt overigens een andere definitie van primaire en secundaire literatuur gebruikt. Een literatuurwetenschapper die onderzoek doet naar de Vlaamse schrijver Hugo Claus, zal diens roman *Het verdriet van België* (1983) beschouwen als primaire literatuur. De roman vormt het onderwerp van zijn onderzoek. Een studie die over het werk van Hugo Claus gaat, zoals *De mot zit in de mythe* van Paul Claes (1984), is voor hem secundaire literatuur.

De lay-out van wetenschappelijke literatuur volgt veelal een strak stramien. Wetenschappelijke literatuur kun je herkennen aan de volgende kenmerken:

- vermelding van het onderzoeksinstituut waarbij de schrijvers van het stuk werkzaam zijn;
- verslaglegging van recent onderzoek;
- verwijzingen naar bronnen;
- een literatuurlijst (ook wel 'bibliografie' of 'referentielijst' genoemd).

1.4.2 Soorten wetenschappelijke literatuur

Er kunnen vijf typen onderzoeksverslagen onderscheiden worden. We beschrijven die hierna.

Verslag van een empirisch onderzoek

Hierin worden resultaten gepresenteerd die nog niet elders zijn gepubliceerd. Het verslag volgt in zijn opbouw het onderzoeksproces en kan worden onderverdeeld in:

- inleiding: introductie van de vraagstelling;
- methode: beschrijving van de uitvoering van het onderzoek;
- resultaten: analyses van de resultaten en presentatie van de bevindingen;
- conclusie & discussie: interpretatie van de gevonden resultaten.

Verslag van een literatuurstudie (reviewstudie)

Hierin worden eerder gepubliceerde onderzoeken in het licht van het onderwerp en van elkaar besproken. De auteur geeft op deze manier een overzicht van de stand van zaken met betrekking tot een bepaald onderwerp.

Door kritisch te kijken naar verschillende onderzoeken brengt hij concurrerende visies, hiaten en mogelijke problemen aan het licht. Wanneer er een meta-analyse wordt uitgevoerd, worden de resultaten van eerder onderzoek aan kwantitatieve statistische technieken onderworpen. De auteur van een literatuurstudie geeft de lijn aan van uitgevoerd onderzoek en zal suggesties geven voor verdere stappen.

Verslag van een theoretisch onderzoek

Hierin wordt geprobeerd een bestaande theorie te verfijnen of een nieuwe theorie te ontwikkelen. De structuur lijkt op die van reviewstudies, maar in een verslag van een theoretisch onderzoek worden uitsluitend data gegeven wanneer deze een theoretische gedachtegang onderbouwen of illustreren.

Verslag van een methodologisch onderzoek

Hierin ligt de nadruk op methodes en technieken die toegepast kunnen worden om onderzoek uit te voeren of data te analyseren. Ook bij dit type verslag worden data enkel gebruikt ter illustratie van de methode of de techniek. Omdat ze bedoeld zijn om nieuwe methoden of technieken uit de doeken te doen, zijn dergelijke verslagen erg gedetailleerd. Onderzoekers moeten immers op basis van het artikel in staat zijn de nieuwe onderzoekstechnieken of procedures toe te passen.

Verslag van een casus

Hierin wordt verslag gedaan van het onderzoek naar een bepaalde gemeenschap, een bepaalde organisatie of een bepaald individu. Het onderwerp van het onderzoek heeft een kenmerk dat zo interessant is dat er een casestudie aan gewijd wordt. Een casestudieonderzoek wordt vaak uitgevoerd om een probleem aan te kaarten, om een mogelijke oplossing te presenteren of om de behoefte aan een bepaald onderzoek duidelijk te maken. Van casestudies wordt vooral gebruikgemaakt in de medische wereld, maar denk bijvoorbeeld ook aan onderzoek naar de taalverwerving van een zwaar verwaarloosd kind.

1.5 Hoe vind je wetenschappelijke literatuur?

1.5.1 Welke literatuur is relevant?

Wanneer je (primaire) literatuur gaat zoeken, is het belangrijk je onderzoeksvraag goed voor ogen te houden. Het afbakenen van je onderwerp helpt je om gericht te zoeken en een gefundeerd onderscheid te maken

tussen geschikte en ongeschikte literatuur. Relevante literatuur voldoet in elk geval aan de volgende criteria:

- gerelateerd aan je onderwerp;
- actueel;
- hoogwaardig (wat betreft de auteur, het tijdschrift en de uitgever);
- betrouwbaar.

We gaan hierna nog wat dieper in op deze criteria.

Dat de literatuur die je gaat gebruiken een relatie moet hebben met je onderwerp, is vanzelfsprekend.

De 'actualiteit' van het artikel betreft eerder de stand van zaken van het onderzoek dan de publicatiedatum. Uiteraard zal het zo zijn dat een artikel uit 2018 actueler is dan een artikel uit 2008, maar belangrijker is dat je een artikel te pakken hebt dat gaat over de actuele ontwikkelingen in je onderzoeksveld. Wanneer je artikelen leest van recentere data, zul je merken dat er een bepaalde lijn zit in de gedachten die de onderzoekers over een onderwerp hebben. Die lijn begint al bij oudere publicaties.

De onderzoekers bouwen verder op hetgeen eerder onderzoek heeft aangetoond. Op die manier wordt een theorie of een inzicht ontwikkeld. Om er zeker van te zijn dat je de laatste inzichten kent, is het belangrijk artikelen van recente datum te lezen. Door de besproken literatuur zelf grondig te bekijken, kom je er snel achter wat de actueelste ontwikkelingen zijn.

Met betrekking tot hoogwaardigheid kun je in zijn algemeenheid stellen dat artikelen van auteurs die verbonden zijn aan een universiteit of erkende instelling, kwalitatief in orde zijn. Een belangrijke schakel in de kwaliteitsbewaking van publicaties is het peerreviewproces. Op het internet vind je van zeer veel tijdschriften en bundels gegevens over de procedures die worden gevolgd voordat een artikel wordt gepubliceerd. Dergelijke informatie kun je beschouwen als een indicatie van de kwaliteit van het tijdschrift of de bundel.

Over de betrouwbaarheid van de literatuur gaat paragraaf 1.6.

Wanneer je er zeker van bent dat je te maken hebt met literatuur die aan de vier besproken eisen voldoet, kun je je zoekproces verder structureren. Je kunt daarvoor een *zoekplan* opstellen. Een dergelijk plan helpt voorkomen dat je in het wilde weg artikelen gaat zoeken, waardoor je uiteindelijk door de bomen het bos niet meer ziet. In het zoekplan geef je antwoord op de volgende drie vragen:

- 1** Wat is het doel van mijn literatuuronderzoek?
- 2** Wat zijn de relevante zoektermen (eventueel in verschillende talen)?
- 3** Welke criteria gebruik ik tijdens het zoeken (denk bijvoorbeeld aan de taal en de ouderdom van de publicaties)?

Stel dat je onderzoek wilt doen naar de invloed van voorlezen op de woordenschat van peuters. De antwoorden op de drie voorgaande vragen zouden dan als volgt kunnen zijn:

- 1 Het doel van mijn onderzoek is het bepalen van de invloed van voorlezen op de woordenschat (omvang, diepgang) van peuters.
- 2 Relevante zoektermen zijn bijvoorbeeld: woordenschat, woordenschat-omvang, diepte van woordenschat, voorlezen, peuters, verhalen, *reading out*, *vocabulary*, *toddlers* en *stories*.
- 3 Relevante criteria zijn bijvoorbeeld: recentheid van de literatuur, taal (Engels of Nederlands) en beschreven doelgroep in de literatuur (peuters).

Het internet kan een grote hulp zijn bij het bepalen van de zoektermen. Wanneer je vertrouwd wilt raken met de terminologie van je onderwerp, zou je een trefwoord kunnen opgeven in bijvoorbeeld Google of Wikipedia. Je zult merken dat er dan allerlei terminologie naar voren komt waaraan je in eerste instantie niet hebt gedacht, maar die erg nuttig kan zijn voor je zoektocht. Wees er wel op bedacht dat Wikipedia — en internet in het algemeen — niet altijd betrouwbaar is. Het feit dat iedereen eigenaar is van Wikipedia leidt ertoe dat niemand verantwoordelijk is voor de informatie die opgenomen wordt. Informatie uit andere bronnen kan je helpen de betrouwbaarheid van de informatie op Wikipedia te bepalen.

Wanneer je met je zoekplan aan de slag gaat, zul je er wellicht na enige tijd achter komen dat het niet helemaal voldoet aan de eisen die je stelt. Je kunt het in dat geval bijstellen. Het zoekplan wordt op deze manier een dynamisch plan dat meegroeit met je onderzoeksproces.

1.5.2 Waar vind je geschikte literatuur en hoe pak je dat aan?

We bespreken hierna drie manieren om literatuur te vinden: via eerder gevonden literatuur, via bibliotheken, en via het internet.

Via eerder gevonden literatuur

Eerder gevonden literatuur kan een informatieve bron zijn in de zoektocht naar goede literatuur. De eerste bron koos je omdat hij aansluit bij je onderzoeksvraag. In de bibliografie van deze eerste bron vind je zeer waarschijnlijk literatuur die eveneens aansluit bij je vraag. Op die manier brengt gevonden literatuur je op het spoor van meer relevant onderzoeksmateriaal.